

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 20 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2020

Research Article
ARAşTIRMA MAKALESİ

Yahya Kemal'de Dinî Sosyalleşme Evren ve Unsurları Üzerine Bir İnceleme

Mustafa Özdemir

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Bilimleri Anabilim Dalı
mustafaozdemir@kmu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-8402-1877>

Geliş Tarihi / Received: 21.08.2020 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 07.12.2020

Özet

Toplumlar için yetişen kuşakların eğitimi ve sosyalleşmesi meselesi her zaman güncelliğini koruyan bir tartışma konusu olmuştur. Sosyalleşme süreçleri sağlıklı işleyen toplumların, yaşanan değişim ve dönüşümler karşısındaki savrulmaları da daha az ve kontrol edilebilir olacaktır.

Bu çalışmanın konusu, Yahya Kemal'in kaleminden içinde Türk milletine has dinî duyuş ve düşüncelerin olgunlaşp vücut bulduğu dinî sosyalleşme evrenlerine ait çeşitli unsurların tespit edilerek bir değerlendirmesinin yapılması şeklinde oluşturulmuştur. Özellikle Yahya Kemal'in hayatıyla ilgili hatıra kayıtları bizim için önemli bir veri olurken, bazı dergi ve gazetelerde çıkan yazılarında konu edindiği belirli mekân ve sembollerle (Eyüp, Süleymaniye, Topkapı, ezan vb.) ilgili duyuş ve düşünceleri de konumuza katkılar sağlamıştır.

Dinî sosyalleşmeye bir milletin ruh ve inanç kökleriyle olan bağlantısını tazelemesi ve kendi kültür ve tarih kodlarıyla buluşarak kimliğini inşa etme süreci olarak bakıldığında; Yahya Kemal'in de söyleyecek çok sözünün olduğu görülecektir. Zira Yahya Kemal, sosyalleşme döngüsündeki bütün sezgisel ve bilişsel süreçleri yoğunluklu olarak yaşamış ve yazılarına da bu yoğunluğu aksettirebilmiş ender yazarlardan biridir.

Çalışmanın amacı, başta edebiyat ağırlıklı olmak üzere birçok farklı cihetten üzerine araştırma ve kitap yazılan şair, mütefekkir ve siyasetçi yönleriyle de tanınan Yahya Kemal'i ele aldığı konu ve yaklaşımlarından dolayı din sosyolojisi perspektifinden de inceleyerek hem mevcut literatürün zenginleştirilmesine bir katkı sağlamak hem de bir milletin yaşamış olduğu toplumsal gerçekliğe şahitlik etmiş bir kişinin gözünden betimlenmiş olan dinî sosyalleşme evrenlerine ait muhkem unsurların bir nevi envanterini ve sağlamlasını yapabilmektir. Dinî sosyalleşme evreni şeklinde teknik bir kavramsallaştırma bağlamında konuyu incelemesi, bu çalışmayı Yahya Kemal üzerine yapılan diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır.

Yahya Kemal denildiğinde gelenekli toplumların iş görüş estetiği ve inceliği hemen akla gelmektedir. Zira dinî sosyalleşme için gelenek aktarımı hayati önem taşımaktadır. Yahya Kemal, üzerinde yaşadığımız topraklarda ve bizi çepeçevre kuşatan ruh coğrafyamızda bahsi geçen bu "iş görüş estetiği ve varoluş inceliğini" de içinde barındıran gelenek hazinesini sadece keşfetmekle kalmaz; bizzat kendisi de bu geleneksel imbiçlerden süzülerek var olur.

Çalışmada yer alan dinî sosyalleşme evreninin ayrılmaz unsurlarından ezan, Kur'an ve cami gibi sembol yapilar ile Ramazan, iftar, kandil ve bayram sabahlarına ait manevi iklim ve coşkuların, bireyler açısından zaman ve mekân aşan yönlerinin güncel karşılıkları üzerinde tekrar ve hassasiyetle düşünmek gerekmektedir. Yahya Kemal'in üzerinde çok büyük etkisi bulunan anne örnekliği

üzerinden çocuğun dinî sosyalleşmesinde mikro bir evren olan aileye işaret edilirken; Koca Mustâpaşa şiiiri ile de çocuğun dinî sosyalleşmesi için makro denebilecek unsurları taşıyan bir başka evrene yani mahalleye dikkat çekilmektedir. Mahalleye dair öne çıkan unsur ve tespitlerin, bugün bile sosyalleşme süreçlerine ışık tutan bir güncelliğe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yahya Kemal'in, Babanzâde Ahmet Naim Bey ile olan tartışma ve diyalogları, insanların sahip oldukları farklı bakış açılarına rağmen, birbirlerini yok saymadan ve dışlamadan da anlayabilmelerine imkân sunan bir tolerans zemininin her zaman var olduğunu gösteren yaşanmış bir tecrübe olarak da okunabilir.

Yahya Kemal'in kendisi tarafından aktarılan tahsil hayatına başlama seremonisi, dinî sosyalleşme evrenine ait birçok nitelik ve sembolü taşıması açısından nakledilmeye değerdir. Modern zamanların dijital ekseninde yetişen ve hızlı yaşayan bireylerin muhayyilesindeki kavramların değişim, dönüşüm ve kaybolma hızı her geçen gün katlanarak daha da artmaktadır. Bu yüzden bireylerin çocukluk yıllarından itibaren içinde yaşadığı dinî sosyalleşme evrenleri fevkalade önem taşımaktadır.

Dinî sosyalleşme evreni sayesinde edinilmiş bütün sembolik değer ve hatıralar, bireylerin yaşayacağı savrulmayı en aza indirirken, her tür fikrî ve ruhi ihtilat ve buhran sonrasında da birey için dönüp sığınacağı güvenli bir liman ve bir istikamet çizgisi olabilmektedir. Yahya Kemal, içinde çocukluğunun manevi hamurunun yoğrulduğu dinî sosyalleşme evrenine ait unsurları, her zaman yaşatıp diri tuttuğu için yaşamış olduğu bu yabancılaşmadan kendi millî muhitine tekrar dönebilmiştir. Bu durumu Yahya Kemal, Ezansız Semtler yazısında çok güzel dile getirir. Koca Mustâpaşa şiiirinde ise Yahya Kemal, Müslüman mahallesini oluşturan temel unsurları sayarken, bir alametifarika gibi mahalleye mührünü vuran bütün müesses yapı ve kavramları da aktarmaktadır. Süreklilik ve değişim ekseninde bakıldığında ise bu kavramlar, bireylerin kendileri kalarak ve savrulmadan inşa edebilecekleri anlam evrenlerinin muhkem kodları olarak da okunabilir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Kültür Aktarımı, Dinî Sosyalleşme Evreni, Cami, Eyüp Semti.

A Study on the Universe and Elements of Religious Socialization in Yahya Kemal

For societies, the issue of the education and socialization of new generations has always been a topic of discussion. The drift of societies with healthy socialization processes against the changes and transformations will be less and also controllable.

The subject of this study is to identify and evaluate various elements of religious socialization universes in which religious feelings and thoughts specific to the Turkish nation have matured and embodied in Yahya Kemal's works. While the memoirs of Yahya Kemal's life are important data for us, his feelings and thoughts about certain places and symbols (Eyüp, Süleymaniye, Topkapı, call to prayer/Adhan, etc.) that he has taken as the subject of his articles in some magazines and newspapers also contributed to our topic. When we consider religious socialization as the process of refreshing the connection of a nation with its spirit and belief roots and building its identity by coming together with its own cultural and historical codes; It will be seen that Yahya Kemal also has a lot to say. Because Yahya Kemal is one of the rare authors who has lived through all the intuitive and cognitive processes in the socialization cycle intensely and managed to reflect this intensity in his writings.

The aim of the study is to examine Yahya Kemal, who is known as a poet, thinker and politician, who has been the subject of many research and books in many different fields, especially in literature, from the perspective of sociology of religion due to his subjects and approaches. In this way, it is aimed to both contribute to the enrichment of the existing literature and to make a kind of inventory and control the solid elements of the religious socialization universes that have been described through the eyes of a person who has witnessed the social reality of a nation. The examination of the subject in the context of a technical conceptualization as a religious socialization universe makes this study different from other studies on Yahya Kemal.

When Yahya Kemal is mentioned, the business view aesthetics and fineness of traditional societies come to mind immediately. For tradition transfer is vital for religious socialization. Yahya Kemal does not only discover the treasure of tradition that includes this "business vision aesthetics and the subtlety of existence" mentioned in the lands we live on and in our spiritual geography that surrounds us all around. He himself exists by being filtered from these traditional retorts.

It is necessary to think again and sensitively on the symbolic structures such as adhan, the Quran and mosques, which are integral elements of the religious socialization universe, and the spiritual climate and enthusiasm of Ramadan, iftar, special religious days (kandil) and Eid mornings, which transcend time and space for individuals. While pointing to the family, which is a micro universe in the religious

socialization of the child, through the example of the mother who had a great influence on Yahya Kemal; With the poem Koca Mustâpaşa, attention is drawn to another universe, that is the neighborhood, which has elements that can be called macro for the religious socialization of the child. We can easily say that the prominent elements and determinations of the neighborhood are contemporary items that shed light on the socialization processes even today. Yahya Kemal's discussions and dialogues with Babanzâde Ahmet Naim Bey can also be read as an experience that shows that there is always a basis of tolerance that allows people to understand each other without ignoring and excluding, despite the different perspectives they have.

The ceremony for starting the education life, which is narrated by Yahya Kemal himself, is worth mentioning as it carries many qualities and symbols belonging to the universe of religious socialization. The speed of change, transformation and disappearance of the concepts in the minds of individuals who grow up in the digital axis of modern times and live fast is increasing day by day. Therefore, the religious socialization universes that individuals live in since childhood are of paramount importance.

While all symbolic values and memories acquired through the universe of religious socialization minimize the distortion that individuals will experience, they can also be a safe haven and a destination line for the individual to return to, after all kinds of intellectual and spiritual confusion and depression. Since Yahya Kemal has always kept the elements of the religious socialization universe alive, in which the spiritual essence of his childhood is formed, he was able to return to his national environment from this alienation he experienced. Yahya Kemal expresses this situation very well in his article "Ezansız Semtler". In his poem Koca Mustâpaşa, while enumerating the basic elements that make up the Muslim neighborhood, Yahya Kemal also conveys all the institutional structures and concepts that have left their mark on the neighborhood like an omen. When viewed from the axis of continuity and change, these concepts can also be read as the firm codes of meaning universes that individuals can construct by remaining as themselves and without being thrown away.

Keywords: *Sociology of Religion, Cultural Transmission, The Universe of Religious Socialization, Mosque, Eyup District.*

Atf / Cite as

Özdemir, Mustafa. "Yahya Kemal'de Dinî Sosyalleşme Evren ve Unsurları Üzerine Bir İnceleme". *Marife* 20/2 (2020), 463-484. <https://doi.org/10.33420/marife.783691>

Giriş

Toplumlar için yetişen kuşakların eğitimi ve sosyalleşmesi meselesi her zaman güncelliğini koruyan bir tartışma konusu olmuştur. Hızlı yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler, geçmişimize, geleneklerimize ve şimdimize dair algı ve idraklerimizi bulanıklaştırmaktadır. Bir toplumun gelenek ve değerlerini aktarabileceği temel sosyalleşme etmenleri olan aile, okul, arkadaş kümeleri ve kitle iletişim araçları¹ mütemadiyen devam eden dezenformatik süreçlerden olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Geleneklerini sistemleştirmiş, bütün kurumsal yapılarıyla sosyalleşme süreçlerini sağlıklı işleten toplumların, yaşanan değişim ve dönüşümler karşısındaki savrulmaları da daha az ve kontrol edilebilir olacaktır. Bu bağlamda bir toplumun sahip olduğu dinî değer ve kutsalları ile kendisine intikal edegelmiş olan geleneklerin, pratiklerin ve anlam kodlarının, kendisinden sonraki nesillere aktarılabilmesinin imkân ve şartlarını belirleyen *dinî sosyalleşme evreni*

¹ Frederick Elkin, *Çocuk ve Toplum, Çocuğun Toplumsallaşması*, Çev. Nazife Güngör (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995), 63-94.

gündeme gelmekte; sosyalleşmenin içerik ve nasıllığına dair çeşitli görüş ve öneriler dikkatleri çekmektedir.

Farklı dinî algı ve pratiklere olan ilgi ve tepkilerimiz, beslendiğimiz dinî sosyalleşme evrenlerinin kodlarıyla yakından alakalıdır. Önemli olan farklı zaman ve mekânlara ait dinî sosyalleşme evrenlerinin kodlarını doğru okuyarak günümüze taşıyabilmek; başka bir deyişle *efradını cami, ağyarını mani* bir sadelikte güncelleyebilmektir. Bu bağlamda çalışmanın konusu, Yahya Kemal'in kaleminden içinde Türk milletine has dinî duyuş ve düşüncelerin olgunlaşmış vücut bulduğu dinî sosyalleşme evrenlerine ait çeşitli unsurların tespit edilerek bir değerlendirmesinin yapılması şeklinde oluşturulmuştur. Özellikle Yahya Kemal'in hayatıyla ilgili hatıra kayıtları bizim için önemli bir veri olurken, bazı dergi ve gazetelerde çıkan yazılarında konu edindiği belirli mekân ve sembollerle (Eyüp, Süleymaniye, Topkapı, minare, ezan vb.) ilgili duygu ve düşünceleri de konumuza açılım sağlayıcı unsurlar olarak katkı sağlamıştır. Dinî sosyalleşmeye bir milletin ruh ve inanç kökleriyle olan bağlantısını tazelemesi ve kendi kültür ve tarih kodlarıyla buluşarak kimliğini inşa etme süreci olarak bakıldığında; Yahya Kemal'in de söyleyecek çok sözünün olduğu görülecektir. Zira Yahya Kemal, sosyalleşme döngüsündeki bütün sezgisel ve bilişsel süreçleri yoğunluklu olarak yaşamış ve yazılarına da bu yoğunluğu aktirebilmiş ender yazarlardan biridir. Sosyalleşme döngüsü ile bireyin yaşadığı mekânda ve sosyal evreninde sezinleyeceği ve içselleştireceği bütün kimlik belirlemlerini süreçleri kastedilmektedir. Yahya Kemal'in din sosyolojisinin sürükleyici konularından biri olan dinî sosyalleşmeyle birlikte anılmasının sebebi, onun bireylerin teneffüs ettiği, neşvünema bulduğu dinî sosyalleşme evrenlerine ait hatıra ve sembolleri çok güzel bir biçimde betimleyerek aktarabilmesidir. Çünkü Yahya Kemal, "Medeniyetimizin değerlerini yeni söylemiş ve biçim içinde kendi zamanına ve oradan da geleceğe taşıma hususunda emsalsiz bir başarı göstermiştir."² Ayverdi'nin deyişiyle, "Gelecekteki nesillere kendi geçtiği yollardan edindiği fikri zahire ile manevi heyecanı ve şuuru gözler önüne serer."³

Çalışmanın amacı, başta edebiyat ağırlıklı olmak üzere birçok farklı cihetten üzerine araştırma ve kitap yazılan şair, mütefekkir ve siyasetçi yönleriyle de tanınan bir Yahya Kemal'i ele aldığı konu ve yaklaşımlarından dolayı din sosyolojisi perspektifinden de inceleyerek hem mevcut literatürün zenginleştirilmesine bir katkı sağlamak hem de bir milletin yaşamış olduğu toplumsal gerçekliğe şahitlik etmiş bir kişinin gözünden betimlenmiş olan dinî sosyalleşme evrenlerine ait muhkem unsurların bir sağlamasını ve envanterini yapabilmektir. Bu şekilde yetişmekte olan nesillere içinde yaşadıkları toplumun bütün sosyalleşme süreçleriyle yüzleşip karşılaştırma yapabilecekleri kalıcı referans ve kodların aktarımı da hedeflenmektedir. Yapılan bu çalışma, kadim geleneğin sosyolojik keşfini yapabilmek

² Sadettin Ökten, *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018), 193.

³ Sâmiha Ayverdi, "Yahya Kemal Hakkında", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tefvikoğlu - Sadık Kemal Tural (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983), 219.

uğrunda atılmış bir adım olarak da değerlendirilebilir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi sınırları içinde kalınarak, ilgili literatür taraması ve doküman incelemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Çünkü nitel araştırmalar, sosyal aktörlerin algılarını ve bakış açılarını anlamaya ve sosyal gerçekliği inşa edildiği sosyal bağlam içinde yani içerden bakarak yorumlamaya çalışırlar.⁴ Başta Yahya Kemal'in kendi eserleri olmak üzere onun üzerine yapılmış araştırma ve kitaplardan⁵ da azami derecede istifade edilmeye çalışıldı. H. Ömer Özden'in Yahya Kemal'i inanç, kültür, estetik ve tarih gibi farklı açılardan ele alan müstakil çalışmaları, onun şair ve mütefekkir kimliğine dair derinliğin daha iyi anlaşılmasına katkılar sunmuştur. Yahya Kemal'in dinî duygularının teşekkülünden, dinin kültüre etkileri ve dini anlama ve anlamlandırmada kültürün rolü gibi konuların ele alındığı ilgili çalışmada, burada ele alınan birçok dinî sosyalleşme unsuruna dair örnekler bulunmaktadır.⁶ Özden'in diğer bir çalışmasında ise vatan ve millet mefhumlarını oluşturan unsurlar, Yahya Kemal'in estetik, şiir ve tarih anlayışı doğrultusunda felsefi açıdan da ele alınarak incelenmektedir.⁷ Özden'in çalışmaları gibi Bolay, Şentürk ve Başer'in de Yahya Kemal'i din ve Türk Müslümanlığı başlıklarıyla ele alan çalışmalarının, bu konuyla örtüşen birçok müşterek hususunun olmasının yanında, *dinî sosyalleşme evreni* şeklinde kısmen teknik yanları da bulunan bir kavramsallaştırmanın çeşitli alt başlıklarıyla bu makalede incelenmesi, çalışmamızı diğerlerinden farklılaştırmaktadır. Bundan başka Yahya Kemal ve eserleri üzerine yapılmış doktora tezleri de taranarak konuyla ilgili hususlar değerlendirilmeye çalışıldı.⁸ Özellikle Harun Şahin'in Yahya Kemal'in eserlerindeki değerler bağlamında Türkçe öğretmeni adayları üzerine yaptığı alan çalışmasının da önemli bir farkındalık kazandıracakını belirtmek gerekir.⁹

Çalışmada dokümanların incelenmesine yön verecek ve konunun anlaşılmasına rehberlik edecek bazı problem cümlelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁴ Temmuz Gönç Şavran, "Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, ed. Temmuz Gönç Şavran (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2017), 70.

⁵ "Din" mahiyeti itibarıyla psikolojik/içsel/subjektif ve sosyolojik/dışsal/objektif yönleri de olan bir olgu olduğu için din kelimesinin geçtiği başlıklar, ele alınan konunun bağlam ve vurgusuna göre şekillenip detaylandırılmaktadır. Bu açıdan Yahya Kemal'le ilgili olarak din psikolojisi, tarih, felsefe, din sosyolojisi, edebiyat gibi farklı disiplinlerin kendi bağlam ve içeriklerine göre ele aldığı çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle konumuzla ilgili olması hasebiyle Yahya Kemal merkezli olarak yapılmış çalışmaların bazıları şunlardır: Habil Şentürk, *Yahya Kemal ve Din-Psikososyal Bir Yaklaşım* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014); Sait Başer, *Yahya Kemal'de Türk Müslümanlığı* (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2011); Sadettin Ökten, *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018).

⁶ H. Ömer Özden, *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011), 81-177.

⁷ H. Ömer Özden, *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001), 67-205.

⁸ İlgili tezlerden bazıları: Selim Selimi, *Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinin Söz Varlığı ve Söz Dizimi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019); Firdes Temizel Akar, *Yahya Kemal'in Eserlerinin Örnekliliği ve Kavram Alanları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 25-26.

⁹ Harun Şahin, *Yahya Kemal Beyatlı'nın Eserlerindeki Değerler ve Bu Değerlere Yönelik Türkçe Öğretmeni Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

a- Yahya Kemal'in eserlerinde dinî sosyalleşme evrenlerine ait hangi unsurlar yer almakta ve bu unsurlar nasıl işlenmektedir?

b- Yahya Kemal'in ele aldığı dinî sosyalleşme evren ve unsurlarıyla ilgili olarak yapılan değerlendirme ve karşılaştırmalar nelerdir?

Makalede öncelikle sosyalleşme ve dinî sosyalleşme evreninin kapsam ve içeriği hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, Yahya Kemal özelinde olmak üzere dinî sosyalleşme evrenine ait çeşitli unsurların tespit ve analizi yapılmaktadır.

1. Dinî Sosyalleşme Evren ve Unsurları

"Kültürün insandan insana geçişi"¹⁰ şeklinde kısaca tanımlanan *sosyalleşme* kavramını anlamak, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı hayatta, *doğumdan ölüme* diye tabir edilebilecek *sosyal ve simgesel kuşatılmışlığın* farkına varmayı da gerektirir. Zira bireyin içinde, aktif ya da pasif, istemli ya da istemsiz bir şekilde maruz kaldığı bütün olgu, olay, anlam ve değerler sağanağı, bu sosyalleşme döngü ve süreçleri içinde olmaktadır. Konunun özel başlıklarla ele alındığı eğitim sosyolojisi disiplininde farklı toplum yapılarının, kuşakların eğitimi ve sosyalleşmesi meselesine işlevsel açıdan yaklaşan birçok teorinin varlığı dikkatleri çekmektedir. Örneğin Emile Durkheim, "Terbiyenin konusu çocukta genel olarak siyasi cemiyetin, özel olarak gireceği özel çevrenin kendisinden istediği, beklediği fikrî, ahlâkî, bedenî halleri aşılacak, geliştirmektir." derken bunun neticesinin genç neslin usûl altında içtimaileşmesinden ibaret olduğunu da belirtir.¹¹ Ziya Gökalp, eğitime "bir cemiyette, yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle, fikirlerini ve hislerini vermesi" şeklinde işlevsel bir tanım yapmakta ve eğitimi, yaygın ve organize şeklinde iki kısma ayırmaktadır: Yaygın eğitim, çocuklara milletin yaşanılan dini, ahlâkı, hukuku, estetik ve iktisadını verirken, organize eğitim de bunların yazılmış şekillerini verir.¹² Her toplum tarih boyunca kendi nesnelleşmiş anlamlarını bir kuşaktan diğerine aktarma problemiyle karşı karşıyadır. Bu problem, sosyalleşme süreci, yani kendisiyle belli bir toplumun kurumsal programlarıyla uyum içerisinde yaşamayı, yeni bir kuşağa öğretme süreciyle aşılar.¹³ Toplumsallaşma süreci olmaksızın, toplumların tutarlı bir biçimde varlıklarını sürdürmeleri beklenemez.¹⁴

Ünver Günay'ın tanımıyla sosyalleşme, ferden içinde yaşadığı grubun, toplumun, kültürün ve medeniyetin inançlarını, bilgilerini, değerlerini, modellerini, sembollerini, kültür ve medeniyete ait duygu, düşünüş, yapış ve inanış biçimlerini alması ve kendi tipinde 'özdeşleştirmek' suretiyle şahsiyetine mal etmesi ve böylece çevresine uyum sağlama sürecidir.¹⁵ Bir bakıma sosyalleşmeye, Vergin'in de

¹⁰ Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim* (Ankara: Beta Yayın, 1999), 121-122.

¹¹ Emile Durkheim - Paul Fauconnet, *Terbiye ve Sosyoloji*, çev. İ. Memduh Seydol (İstanbul: Köprü Kitap, 2019), 66-67.

¹² Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973), 321-323.

¹³ Ejder Okumus, "Din ve Sosyalleşme", *Turkish Studies* 9/11 (2014), 429-454.

¹⁴ C.T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, trc. sor. Sirel Karakaş (Ankara: Meteksan A.Ş., 1995), 390.

¹⁵ Ünver Günay, "Türkiye'de Dinî Sosyalleşme", *Türkiye'de 1. Din Eğitimi Semineri* (Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981), 195.

vurguladığı şekliyle “insan yavrusunun en küçük yaşlarından itibaren yavaş yavaş, tedricen toplumun kültür öğelerini, örfünü âdetini, dünya görüşünü, telakkilerini ve hissiyatını öğrenme ve içselleştirme süreci”¹⁶ olarak da bakılabilir. Toplum ve bireyin aynı aktiflikte sürece dâhil olmasını vurgulaması açısından Birekul’un tanımı da önem arz etmektedir. Birekul’a göre dinî sosyalleşme: “Bireyin sosyal bir bağlam içerisinde toplumun dinî normlarını, inanç ve uygulamalarını özümlediği ve toplumun da dinî, kültürel olarak bireye aktardığı bir süreç olarak tarif edilebilir.”¹⁷ Yapılan tanımlar çerçevesinde dinî sosyalleşme evren ve unsurları, bireyin etrafında gördüğü ve hissettiği dinî içerikli bütün sembol, olgu ve olaylar toplamı şeklinde özetlenebilir. Yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunarak ad konulmasından birçok tören ve kutlamalara, evdeki seccade ve tespihten camiye, şadırvana varana kadar daha birçok simge ve sembol dinî sosyalleşme evreninin birer unsuru olarak sıralanabilir.¹⁸ Aşağıda yeri geldikçe de açıklanmaya çalışılacak bu dinî sosyalleşme evren ve unsurlarına birey, toplum içindeki konum ve rolleri bağlamında aktif ya da pasif katılım süreçleriyle dâhil olmaktadır. Şöyle ki; yeni doğmuş bir bebek, adının konulması esnasında kulağına ezan ve kamet okunma süreçlerinde dinî sosyalleşme evreninin pasif bir katılanı iken, etrafındaki ebeveyn ve yakınları, bu isim koyma merasiminin izleyenleri veya icra edenleri olarak bu evrene bilinç farkındalıkları açısından da aktif bir şekilde dâhil olabilmektedirler. Aynı şekilde bütün bireyler de içinde yaşadıkları kültür ve medeniyetin somut ve soyut unsurları şeklinde kabaca özetlenebilecek olan müesses yapı ve değerleriyle aktif ya da pasif bir biçimde karşı karşıya gelerek kendileri için hususi olan bu evrenlere dâhil olmaktadır. İsim koymadan, dinî merasim ve törenlere kadar nerede nasıl davranacağını görsel ve sezgisel süreçlerle öğrenen birey, bütün bu yaşadıklarına mekân olmuş sembol ve yapılar ile çeşitli zaman dilimlerine dair düşünce ve duygularını da bu süreçlerde edinmektedirler. Bireylerin bu dinî sosyalleşme evrenlerindeki manevi duyuş ve yaşam örüntüleri de dinî sosyalleşme süreçlerinin tamamlayıcı sezgisel unsurları olabilmektedir. Konu ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığının ders müfredatında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde çocukların dinî sosyalleşme süreçlerindeki farkındalıklarını artıracak, etraflarındaki dinî sembol ve yaşayışları kavramalarına yardım edecek müstakil üniteler de mevcuttur.¹⁹

¹⁶ Nur Vergin, *Türkiye’ye Tanık Olmak* (İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1998), 100.

¹⁷ Mehmet Birekul, “Aile ve Dinî Sosyalleşme”, *Aile Sosyolojisi Yazıları*, ed. Mustafa Aydın (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 147.

¹⁸ Geniş bilgi için bk. Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018), 78-79. Mahmut Hakkı Akın, *Toplumsallaşma Sözlüğü* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 54-55.

¹⁹ Bilgi için bk. MEB Devlet Kitapları, 2018, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* kitabı, 4. sınıf 1. ünite: Günlük Hayattaki Dinî İfadeler, 5. sınıf 5. ünite: “Çevremizde Dinin İzleri”, 6. sınıf 5. ünite: “Temel Değerlerimiz”, 7. sınıf 3. ünite: “Ahlakî Davranışlar”, 8. sınıf 3. ünite: “Din ve Hayat”.

2. Yahya Kemal'de Dinî Sosyalleşme Evreni ve Çeşitli Unsurları

2.1. Geleneksel ve Seremonik Uygulamalarla İlgili Unsurlar

Yahya Kemal denildiğinde gelenekli toplumların iş görüş estetiği ve inceliği hemen akla gelmektedir. Zira dinî sosyalleşme için gelenek aktarımı hayati önem taşımaktadır. Yahya Kemal, üzerinde yaşadığımız topraklarda ve bizi çepeçevre kuşatan ruh coğrafyamızda bahsi geçen bu “iş görüş estetiği ve varoluş inceliğini” de içinde barındıran gelenek hazinesini sadece keşfetmekle kalmaz; bizzat kendisi de bu geleneksel imbiçlerden süzülerek var olur. Ferdî benliğini aşarak kendi şahsiyeti ile tarih, millet, kültür, sanat denilen büyük realiteler arasında derin münasebetler kurar.²⁰ “Toprak-insan-mânâ bütünlüğü, Yahya Kemal’in değerlendirmelerinde de mevcuttur.”²¹ Çocukluğu ve ilk gençlik yılları ezan ve Kur’an sesleri, Yunus ilahileri ve âmin alaylarıyla gidilen mahalle mektebi hatıraları, serhat türkülleri, Rifai tekkesindeki zikir ve tekbir sesleri arasında geçen Yahya Kemal, bu sırada kuvvetli bir şekilde dinî ve millî duyguların tesiri altındadır.²² Bu bağlamda Yahya Kemal’in kendisi tarafından aktarılan tahsil hayatına başlama seremonisi, tam bir dinî sosyalleşme evrenine ait nitelik ve sembolleri taşıması açısından nakledilmeye değerdir. Zira bu nakil, Yahya Kemal’lerin, Mimar Sinan’ların, İtri’lerin, Dede Efendi ve daha ismi sayılamayan birçok kültür ve medeniyet abidesi mümtaz şahsiyetin nasıl yetiştiğinin anlaşılmasına da kısmen yardımcı olacaktır. Yahya Kemal, 1889 yılında Üsküp’te Sultan Murad Camii’nin mihrabı arkasında, beş yüz senelik vakıf diye tarif ettiği *Yeni Mektep*’e başlayışını şu şekilde aktarır:

“Mektebe başlayışım kadîm an’aneyle tamâmiyle uygun oldu. Erkenden muallim-i evvel Sabri ve muallim-i sani Gani Efendiler bizim selamlığa geldiler; çarşıdan bana savatlı bir divit, boyundan geçirilir sırmalı bir cüzdanlık alınmıştı. Gani Efendi kalem açtı, divitin mürekkebine batırdı. Bir Rabbi yessir yazdı. Sonra üstüne şeker döktüler, bana o yazının mürekkebinde şekerli şekerli yalattılar. Dışarıda, bahçede, meydanda bekleyen mektep çocuklarına birer külah şeker dağıtıldı. Nihayet bu çocuk kafilesi:

Şol cennetin ırmakları,

Akar Allah deyû deyû...

Çıkmış Tanrı melekleri

Bakar Allah deyû deyû... ilahisini cumhurca “ırlayarak” yola düzöldüler.”²³

Bu seremoni, dinî sosyalleşme evrenini betimleyen birçok önemli sembol ve aktarımı içinde barındırmaktadır. Beş yaşında bir çocuğun hayal ikliminde ilmin değerinin yüceltilmesi ve sevdirmesi başta olmak üzere duyuşsal ve bilişsel pek çok kazanımı da aynı şekilde içermektedir. Bu kazanımlara kısaca bir göz atılacak

²⁰ Mehmet Kaplan, “Kitap Hakkında Birkaç Söz”, *Yahya Kemal*, Ahmet Hamdi Tanpınar (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 12.

²¹ Sait Başer, *Yahya Kemal’de Türk Müslümanlığı* (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2011), 128.

²² Nihat Sami Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2012), 14.

²³ Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 2008), 1-2.

olursa; öncelikle bizzat çocuğun rol modellemesi yapacağı hocaları tarafından yeni hediyelerin alınması, çocuk muhayyilesinde bir hüsnü kabule vesile olacağı için son derece önemlidir. Hocaların tevazu içinde çocuğun evine gelmeleri ve böylesi bir töreni icra etmedeki motivasyonlarıyla da yapılacak olan işin ehemmiyeti konusunda hem bireye hem de topluma bir mesaj verilmektedir. Diğer taraftan hocaların tevazusu, karakter ve değer eğitiminde çok önemli bir yeri olan *yaşayarak öğretme* metodunun en güzel örneğini vermektedir. Gelen misafirlere ve çocuklara yapılan ikramlar, yetişmekte olan ve ilerde mektep hayatına atılacak olan küçük çocukların gözünde heveslendirici bir unsur olurken çocukların hep birlikte söylediği Yunus Emre ilahisi de âdeta hafızalara kazınacak duyusal bir hatıra kaydı olarak töreni taçlandırmaktadır. Modern zamanların dijital ekseninde yetişen ve hızlı yaşayan bireylerin muhayyilesindeki kavramların değişim, dönüşüm ve kaybolma hızı her geçen gün katlanarak daha da artmaktadır. Bu yüzden bireylerin çocukluk yıllarından itibaren içinde yaşadığı *dinî sosyalleşme evrenleri* fevkalade önem taşımaktadır. Dinî sosyalleşme evreni sayesinde edinilmiş bütün sembolik değer ve hatıralar, bireylerin yaşayacağı savrulmayı en aza indirirken, her tür fikrî ve ruhi ihtilat ve buhran sonrasında da birey için dönüp sığınacağı güvenli bir liman ve bir istikamet çizgisi olabilmektedir. Hacı Ömer Özden, konuyla ilgili yazdığı makalesinde, millî değerlerine ve öz kültürüne dönüşünden önce Yahya Kemal'in içine düştüğü yabancılaşmaya dair şu tespitleri yapmaktadır: "Yahya Kemal, Paris'te yaşadığı ilk dönemlerde, manevi nitelikli tüm duygularına karşı tam bir yabancılaşmanın içine girmiş ve kendi toplumuna, kültürüne, inancına, ahlakına ve hatta milliyetine karşı duyarsız bir hale gelmiştir."²⁴ Ama yine de Yahya Kemal, içinde çocukluğunun manevi hamurunun yoğrulduğu *dinî sosyalleşme evrenine* ait unsurları, her zaman yaşatıp diri tuttuğu için yaşamış olduğu bu yabancılaşmadan kendi millî muhitine tekrar dönebilmiştir. Bu durumu Yahya Kemal, *Ezansız Semtler* yazısında çok güzel dile getirir. Büyükada'da "Frenk hayatının gecesinde sabah namazına kalkılır mı?" hayret ve sualleri eşliğinde, uyumayarak beklediği bayram namazını eda etmekten duyduğu hazı dile getirdikten sonra: "Biz ki minareler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübarek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minâresiz ve ezansız semtlerde doğan, Frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları, dönecekleri yeri hatırlayamayacaklar."²⁵ şeklinde acı bir serzenişte bulunur.

Dinî sosyalleşme evreninin ne kadar önemli olduğunu gösteren başka bir Yahya Kemal hatırasını daha aktaralım: Mehmet Akif'in fikrini ve kişiliğini takdir ettiği, "*eshabdan* sonra en çok sevdiğim adam"²⁶ dediği Babanzâde Ahmet Naım Bey, Yahya Kemal'i Tevhid-i Efkâr'da Eyüp'e dair çıkan, Muallim Cevdet'in tavsifiyle "gençlere memleketin taşını, toprağını, âbidelerini, kutsî hatıralarını sevdirmek

²⁴ Hacı Ömer Özden, "Bir Ahlâk Problemi Olarak Yabancılaşma ve Yahya Kemal", *İlahiyat Akademi Dergisi* 2/3 (2016), 106.

²⁵ Yahya Kemal, "Ezansız Semtler", *Sebilür-Reşad Dergisi* 20/501 (Mayıs 1922), 76.

²⁶ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif Hayatı-Seciyesi-Sanâtı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 129.

maksadıyla”²⁷ yazdığı yazılarından dolayı şedit bir dille eleştirmektedir. Bir nevi tartışma, Ahmet Yaşar Ocak’ın *halk İslamı (popüler İslam)*, *kitabî İslam (medrese İslamı)*, *tekke İslamı (mistik İslam)* ve *devlet İslamı (siyasallaşmış İslam)*²⁸ şeklinde, Türk tarihinde İslam’ın görüntüleniş biçimlerini özetlediği kategorilerden *halk İslamı* ve *kitabî İslam* arasındaki farklılıklar üzerine tebarüz etmiş bir tartışmayı da andırmaktadır. Tabii Yahya Kemal, İslam’ın daha çok halk arasında yaşanan ve yaygın olan duyuş ve inanışlarını, “Müslümanlığın çocukluk rüyası”²⁹ dediği kendi hatıra kayıtlarıyla da birleştirerek aktarmakta, kendi ifadesiyle: “Hemen hepsi eski İstanbul’un rûhânî semtlerini teşrih etmeğe çalışan bu nesirlerde, fetih hatıraları ve İstanbul toprağına gömülmüş olan ilk cedlerin mezarları etrafında teşekkül etmiş mahallerin mânâları, hulâsa bu toprağın vatan toprağı diye tekevvün edişinin hikâyesi vardı.”³⁰ demektedir. Babanzâde Ahmet Naim ise, Eyüb Sultan Hazretlerinin kabrinin keşfedildiği ve Eyüp şehrinin tekevvününün anlatıldığı bu yazılara dayanamaz ve Yahya Kemal’e:

“İslamiyet’e sizin etiğinin zararı, bu aralık kimse etmiyor.” diye haykırır. “Bu zavallı milleti daima şaşırtıyorsunuz. Bir zaman Türkçülükle, şimdi de İslamiyeti efsaneler üzerine kurulmuş bir din gibi göstererek... Hâsılı bu şaşırmış halkı bir türlü şaşırtmayı îcâd ediyorsunuz.” “Beyefendi! İslamiyet’te ölümlere ibadet; mezarlara mahabbet, ölmüş insanları falan falan semtte hazır ve nazır zannetmek gibi itikâdlara yer yoktur.”³¹

diyerek tavır ve eleştirisini ortaya koyar. Kara, Ahmet Naim Bey’in bu sert tenkitlerinin arkasında yatan sebeplerin onun milliyetçilikle ilgili olumsuz görüşleriyle ve dönemin temayüllerine uygun tarzda selefi ve “kaynaklar”a bağlı modern bir İslam tasavvuruyla alakalı olduğunu belirtmektedir.³² Banarlı’nın aktardığına göre Yahya Kemal, bu şiddetli hücumla aynı şiddetle cevap vermek zorunda kalır. Ve özetle: “... Türk milleti, dinini istediği gibi benimsemiştir. Diyanetini, vatanının toprağına tahayyül ettiği şekilde karıştırmıştır...”³³ şeklinde devam eden bir cevapla karşılık verir. Asıl konuyla alakalı kısım ise Babanzâde Ahmet Naim Bey’in bu sert çıkışlarından sonra geldiği nokta ile ilgilidir. Bu kısmı Banarlı şöyle aktarmaktadır:

“Bu münakaşanın üzerinden on üç sene geçer. 1934’de Yahya Kemal uzun bir ayrılıktan sonra İstanbul’a döner. İstanbul’un eski semtlerini bir daha görmek sevgisiyle, her gün şehrin bir köşesine gider. Şeyh Vefa Türbesi’ni ziyaret ettiği bir gün Vefâ’da Ahmet Naim Bey’e rastlar. Naîm Bey, Yahya Kemal’i harâretle kucaklar. Onu tekrar gördüğü için Cenab-ı Hakk’a hamdeder. Yahya Kemal hayretler

²⁷ Muallim Mehmet Cevdet, *Müderri Babanzade Ahmet Naim*, haz. Fahrettin Gün (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 49.

²⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 58.

²⁹ Yahya Kemal, “Ezansız Semtler”, *Aziz İstanbul* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989), 126.

³⁰ Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, 56.

³¹ Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, 57-58.

³² İsmail Kara, *Din İle Modernleşme Arasında* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 40.

³³ Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, 58.

İNİNDE KALIR. Nihayet bu coşkun sevginin sebebi anlaşılır. Naim Bey der ki: "Seninle, o kadar sene evvel, Darul Fünun'da bir münakaşada bulunmuştum. O münakaşa sonra benim zihnimi senelerce meşgul etti. Son senelerde ise, ben, İstanbul'un birçok semtlerinde gezmeği ve oralarda tıpkı senin usûlünde, eski mimari eserlerinin tarihini araştırmayı İtiyat edindim. Bu hoş merak beni sardıkça sardı. Senin bir zaman Tevhid-i Efkâr'da çıkan yazılarını buldum ve tekrar okudum, azim bir zevk aldım. O yazılanların bir şair fantezisi olmayıp hakikate manevi bir ufuk olduklarına kail oldum. İşte bundan sonra bu yüzden seni o vakit gücendirdiğime yandım. Ve bir daha görürsem istifâ-yı kusûr etmeği nezrettim."³⁴

Babanzâde Ahmet Naim Bey de dinî sosyalleşme evreninin ne büyük bir öneme haiz olduğunu bu şekilde kabul etmiş oluyordu. Tabii bu kabul edişte, dinî sosyalleşme evrenlerine ait unsurların mütemediyen, birer birer ortadan kalkıp kaybolmaya başlamasının da etkisi büyük olmuştur. Muallim M. Cevdet, "Bir taraftan Fatih yangınının, bir taraftan Belediye idarelerinin pek nefis abidelerle tarihi kitabeleri mahvetmesi, Türk ve İslam medeniyetinin en ufak taşına kadar hörmet beslenmedikçe Türkiye'de eser kalmayacağını, Ahmet Naim acı acı hissetmişti."³⁵ diyerek olayı yorumlamaktadır. Yahya Kemal ve Babanzâde Ahmet Naim üzerinden karşılaştırmaya çalıştığımız iki İslam algısından hangisinin dinî sosyalleşme evreni için daha zengin bir içerik ve kazanıma sahip olduğu düşünülürse; Yahya Kemal'in çokça bahsettiği ve beslendiği *Halk İslamı* algısının daha yoğun olduğu söylenebilir. Anadolu'nun bütünüyle ilgili kısmı da düşünüldüğünde dinî sosyalleşme evrenlerine ait içerik ve kazanımları çoğaltacak daha birçok maddi ve manevi unsurun varlığından bahsedilebilir. Yahya Kemal'in hayatı boyunca aynı motifleri işlemiş olması, bu manevi iklimden ve havadan hasret ve hayranlık dolu bir dünya görüşü aldığını ortaya koymaktadır.³⁶

2.2. Rol Model Şahıslar, Sembolik Değer ve Aktarımlarla İlgili Unsurlar

Yahya Kemal'in çocukluk dönemi dinî sosyalleşme evrenini inşa eden önemli hatıralardan birisi de annesiyle ilgili olan hususlardır. Yahya Kemal'in üzerindeki anne tesiriyle ilgi müstakil bir makale kaleme alan Dilek Çetindaş'ın tespitlerine göre "Yahya Kemal'in nazarında İslâmiyet anne ile özdeşleşmiş; şairin ezan seslerine, camilere, türbelere ve dinî ritüellere yönelişi annesinden kendisine kalan öğütler çerçevesinde şekillenmiştir. Hatta Yahya Kemal, dine en uzak olduğu zamanlarda bile ezan seslerinin kendisine verdiği huzuru, annesi ile geçirdiği zamanlara bağlar."³⁷ Yahya Kemal'in İslami duygularına kaynaklık eden Üsküp hatıralarında annesinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Gelenekten gelen bilgilerle onda ilk

³⁴ Banarlı, Bir Dağdan Bir Dağa, 59-60.

³⁵ M. Cevdet, Müderris Babanzâde Ahmet Naim, 49.

³⁶ Süleyman Hayri Bolay, "Yahya Kemal ve Din", Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı, haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tefikoğlu - Sadık Kemal Tural (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983), 199.

³⁷ Dilek Çetindaş, "Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyasına Annesinin Tesirleri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 42 (2010), 136.

dinî duyguları uyandıran annesi Nakıye Hanım, oğluna bildiği ilâhileri öğretir, onu Müslüman Osmanlı geleneğiyle büyütme ister.³⁸

Gerçekten dinî sosyalleşme konusunda yazarların, hassaten üzerinde durdukları konulardan birisi de *anne etkisi* olmaktadır. Özellikle 0-7 yaş evresi çocuğun başta anne olmak üzere ailedeki diğer rol modellerin etkisine açık oldukları bir dönem olarak görülmektedir.³⁹ A. Arslan, Aliya İzzetbegoviç'in "Babam da dindardı, namaz kılıyordu fakat ben dindarlığımı annemden aldım." sözünden hareketle çocuklarda dindarlığın oluşmasında annenin rol modelliğinin çok önemli olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁰ Yahya Kemal, *Ezan-ı Muhammedî* adlı şiirinin son beytini annesinin ruhuna ithaf ederken, kendisine ezan sevgisini ve ezana hürmeti öğreten annesine karşı duyduğu sevgi ve özlemini de ifade etmiş olmaktadır.⁴¹

Ezan sembolü, dinî sosyalleşme evreni içinde bireylerin yaşadıkları yerle birlikte içselleştirebilecekleri en sade ama bir o kadar da derin içeriklere sahip bir unsur olmaktadır. Öyle ki bu toprakların hamuruyla yoğrulmuş Anadolu insanının gönlünde, birçok şairin dizelerinde, ozanın türküsünde, mütefekkir ve âlimin sözünde ve eserlerinde mutlaka yer almış ayırt edici şiarlardan biridir. Özellikle *mekân aidiyet bilinci* üzerinden bakıldığında bireyler, ikamet ettiği yerle ilgili ilk kurbiyet/yakınlık bağlantısını namaz vakitlerinde minarelerden yükselen ezanlar vesilesiyle kurmaktadır. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın ezan sesiyle ilgili olarak yaşadığı duygusal yükseliş ve farkındalıklar, bu konuda bize yol gösterici olabilir. Bu bağlamda elbette Yahya Kemal'in gönül dünyasında da *Ezan* ayrı bir yere ve ağırlığa sahip olmaktadır. Daha çocukluk yıllarından itibaren yaşadığı beldelelerin Müslümanlıkla yoğrulmuş en temel sezgisel hassasiyetlerini Yahya Kemal, ezan ve Kur'an sesleri üzerinden alır ve içselleştirir. Üsküp'le ilgili çocukluk hayallerinin hep bir köşesinde ezan ve salâ sesleri ile Kur'an tilavetleri yankılanmaktadır. Bolay, Yahya Kemal'in şahsiyetinin teşekkülünde, içinde yaşadığı "Müslüman toprağının en hararetli çerçevesi"nin; yani okunan ezanların, salâların, ilahilerin, Kur'an-ı Kerim'in ve peygamberlere, bilhassa bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (as)'e beslenen üstün sevginin esas rolü oynadığı tespitlerini yapmaktadır.⁴²

Yahya Kemal'in, ezan ve Kur'an sembolleri ile ilgili olarak bilinen en meşhur tespitlerinden birisi de bir İstanbul gezintisi esnasında işittiği ezan ve Kur'an ses-

³⁸ M. Orhan Okay, "Yahya Kemal Beyatlı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/37.

³⁹ Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Yakup Çoştı, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler* (Samsun, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 174; Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Haziran 2009), 3; İsmail Sağlam, *Çocuk ve İbadet* (Bursa: Düşünce Kitabevi, 2003), 243; Mustafa Özdemir, *Çalışan Anne ve Çocuklarda Dinî Sosyalleşme*, (Konya: Çimke Yayınevi, 2019), 95-99; Özcan Güngör, "1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dinî Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (Ağustos 2012), 113-114.

⁴⁰ Abdurrahman Arslan, *Kıbleyi Kaybettiren Dönüşüm* (İstanbul: y.y., 2016), 116-117.

⁴¹ Hâbil Şentürk, *Yahya Kemal ve Din-Psikososyal Bir Yaklaşım* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 85.

⁴² Bolay, "Yahya Kemal ve Din", 198.

leri üzerine olmuştur: “Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki manevi temeli vardır: Fatih’in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor! Selim’in Hırka-i saâdet önünde okuttuğu Kur’an ki hâlâ okunuyor!”⁴³ Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı eserinde ezana olan hürmet ve sevgisini şu şekilde dile getirmiştir.

*Emr-i bülendsin ey ezan-ı Muhammedî
Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedî
Sultan Selim-i Evvel’i râm etmeyüp ecel
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî
Gök nûra gark olur nice yüzbin minareden
Şehbâl açınca rûh-ı revân-ı Muhammedî
Ervah cümleten görür Allahü Ekber’i
Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî
Üsküp’de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedî’ü beyân-ı Muhammedî⁴⁴*

Burada Yahya Kemal’in sadece dini duygu ve düşünceleri değil, millî ve tarihi düşünceleri de ifade edilmektedir.⁴⁵ *Ezansız Semtler* makalesinde “Minareler görülmez, ezanlar işitilmez, Ramazan ve kandil günleri hissedilmez” dediği semtlerde “Çocuklar Müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler?”⁴⁶ diye esaslı bir soru sorar ve “Bugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur’an’ın sesini işittiler, bir raf üzerinde duran Kitabullah’ı indirdiler ve küçücük elleriyle açtılar, gülyağı gibi bir ruh olan sarı sahifelerini kokladılar...”⁴⁷ diyerek, okuyanın zihninde mütemediyen birçok çağrışım ve hatıraları yineleyecek, detaylı bir *dinî sosyalleşme evreni* portresini resmeder. Bu ve benzeri hatıra örneklerine bakarak Yahya Kemal’in en büyük meziyetlerinden birisinin de özellikle 0-12 yaş evrelerine tekabül eden dinî sosyalleşme kazanımlarını ve sezgisel süreçlerini betimleyebilmesinde, başka bir deyişle her Müslüman Türk’ün müşterek hafıza ve hislerini çok güzel özetleyip aktarabilmesinde saklı olduğu söylenebilir. Bütün bunlar, Yahya Kemal’in zihninde ve muhayyilesinde *Müslümanlığın çocukluk rüyası* terkinde ifadesini bulan muhtevanın uzun müddet yaşadığını, böylece zaman içinde olgunlaştığını ve bahsi geçen söz grubunu meydana getiren unsurlarda da dışa aksettğini düşündürmektedir.⁴⁸

⁴³ Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, 125.

⁴⁴ Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (İstanbul: İstanbul Feth Cemiyeti, 2008), 23.

⁴⁵ Şentürk, Yahya Kemal ve Din, 85.

⁴⁶ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 126.

⁴⁷ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 126.

⁴⁸ Şerif Aktaş, “Yahya Kemal’in Nesirlerinde Üslup (Ezansız Semtler)”, *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983), 106.

Dinî sosyalleşme evrenine ait önemli sembollerden biri olan Kur'an-ı Kerim'le ilgili diğer bir tespit, Yahya Kemal'in Topkapı Sarayı'nı gezerken sezindiği atmosfer ve duyularla ilgilidir. Revan Köşkü'nü gezerken kulağına derinden gelen Kur'an sesi, İslam mimarisini tam manasıyla görmesini sağlamıştır. "Çünkü İslam mimarisinin içine bir ruh gibi muhakkak rahle başında bir Kur'an sesi lazım. O ses olmadığı zaman bu mimari kuru bir şekilde görülüyor."⁴⁹ demektedir. Rehberin açıklamalarından bu okunan Kur'an'ın *Hırkâ-i Saâdet Dairesi'nden* geldiğini ve bilâfâsıla (aralıksız) geceli gündüzlü dört yüz seneden beri okunduğunu, hayretler içinde kalarak öğreniyor. Her an durmaksızın Kur'an'ın okunuyor olması düşüncesinin, o günden sonra bir saat rakkası gibi hafızasında sallandığını söyleyen Yahya Kemal, "Bu sarayın içinde nice ihtilaller, hali'ler; kıtâller bu Kur'an sesini bir an susturamamış. Bu hadiseyi idrâk ettikten sonra İstanbul'dan niçin çıkarılamıyoruz, bu şüpheli halleder gibi oldum."⁵⁰ diyerek bu hadise karşısındaki hayranlığını dile getirmiştir. Kur'an-ı Kerim tilavetinin -anlaşılsın ya da anlaşılmasın- okuyan ve dinleyen açısından ruhu saran, manevi ve deruni etkisi birçok kimsenin dinî sosyalleşme evreninde ve kulaklarında mütemadiyen ulvi bir ses olarak yankılanmaktadır. Bu durum Yahya Kemal'de yankılanmanın da ötesine geçerek bütün millî ve manevi duyguların terkibini tekrar ihya edeceği bir tefekkür haline vesile olmuştur.

2.3. Zaman ve Mekânla İlgili Çeşitli Tespit ve Tahliller

Yahya Kemal'in mefkûresinde Türk milletinin yaşadığı bütün tarihi ve sosyal süreçlerle, sahip olduğu dinî, mimari ve sanatsal hasletlerin birlikte mezcolduğu muhkem bir kimlik inşası söz konusudur. "Şiirlerinde *ben* değil *biz* hâkimdir. O, kendi varlığını tarihin ve milletin içinde bulur."⁵¹ Yeşilyurt'a göre ise "Şiirleri vasıtasıyla o, hep var olan ve toplumsal bilinç dışında taşınan değerlerin farkında olunmasını sağlamaya çalışmıştır."⁵² Onun anladığı ve anlatmaya çalıştığı, İslamiyet'in Türkler tarafından nasıl idrak edildiği ve yaşandığı ve diğer Müslüman milletlerden hangi noktalarda bu yaşayışın farklı olduğudur.⁵³ Zaman dolayımından bakıldığında dinî sosyalleşme evrenine ait ilk akla gelen motifler hiç şüphesiz, kandil geceleri, Ramazan ayı, sahur, iftar ve bayramlar olmaktadır. Ramazan ikliminin manevi havası her devirde özellikle çocukların dünyasını sarıp sarmalayan manevi bir esintiye ve bir rahmet sağanağına dönüşebilmektedir. Yahya Kemal'in Ramazan vaktini tasvir eden cümleleri, Ramazan ayını idrak eden bütün Müslümanların duyduğu ve hissettiği müşterek duygu ve düşünceleri dile getirmesi açısından çok

⁴⁹ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 120.

⁵⁰ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 122.

⁵¹ Mehmet Kaplan, "Yahya Kemal'in Hayata Bakış Tarzı", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, haz. Şükrü Elçin - Muhtar Teflikoğlu - Sadık Kemal Tural (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983), 61.

⁵² Şamil Yeşilyurt, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinde Millî Kimlik İnşası Olarak Mekân Algısı" *International Journal of Languages' Education and Teaching* 3/1 (2015), 330.

⁵³ Bolay, "Yahya Kemal ve Din", 210.

büyük bir önem arz etmektedir. *Atik Valide'den İnen Sokakta* şiirinde bu iklimi Yahya Kemal bize şu mısralarla aktarmaktadır:

*İftardan önce gittim atik valde semtine
Kaç defa geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan maneviyeti
Bir tatlı intizara çevirmiş sükûneti
Semtin oruçlu halkı, süzölmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyor birer birer...⁵⁴*

Bu mısralarıyla Yahya Kemal, Ramazan ayının iklim ve esintisinin semte ve semt insanına olan yansımalarının adeta bir resmini çizmiştir. Dinî sosyalleşme evreninin en müşahhas örneklerini vermesi açısından *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiiri de oldukça yoğun içerik ve sembollere sahiptir. Hem bir bayram sabahına ait müşterek sezisleri betimleyebilmesi hem de Süleymaniye gibi ulu bir mâbede bir milletin sahip olduğu bütün ruh, tarih ve değer manzumeleriyle birlikte âdeta yeniden inşa eden duyuş ve sezisleri vermesi bakımından son derece önemlidir. Öyle ki Yakup Kadri, Yahya Kemal'in ölümüyle İstanbulluların Süleymaniye'nin ortadan kalktığı gibi bir hisse kapıldıklarını bile yazacaktır. Çünkü ona göre "Sinan, İstanbul'un dış manzarasında neyi tamamlamakta ise Yahya Kemal onun iç manzarasında öyle bir şeyi tamamlıyordu."⁵⁵ Yahya Kemal'in sadece bu şiiri bile "*Dinî sosyalleşme evrenine ait hemen hemen bütün kazanım ve sezisleri içinde barındırmaktadır.*" denilse abartılı olmayacaktır. *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiiri, Yahya Kemal'in tamamen müşahhas verilerden yola çıkarak fevkalade mücerret bir dünyaya doğru yaptığı yolculuğun hikâyesidir.⁵⁶ Öncelikle şiirde geçen bayram sabahına ait manevi yüceliş ve duygu yoğunluğunu dile getiren dizeleri ele almaya çalışalım:

*Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanat, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!..Ne mübarek, ne garib âlem bu!..
Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu...⁵⁷*

İlk etapta bireye ait sübjektif bir duygu yoğunluğunun bilimsel veri kriterlerine uygunluğu meselesi akla gelebilir. Ama meseleye *dinî sosyalleşme evreni* parantezinden bakıldığında, bayram günlerinin kolektif bilinci inşa eden, bir milletin alametifarikası denebilecek vasıfları taşıması açısından, buradaki öznelğin resmin bütününe ait önemli bir parçayı tanımladığı görülebilir. Mısralar incelendiğinde, bütün herkesin bayram sabahlarının maneviyatından mütevellit olarak sezinlediği, müşterek haleti ruhiyeyi tekrar tekrar yaşatacak temaların yoğun bir şekilde iş-

⁵⁴ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1997), 34.

⁵⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Bir Sanatçının Arkasından Yahya Kemal", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatı*, haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983), 47.

⁵⁶ Sadettin Ökten, *Gelenek Sanat ve Medeniyet* (İstanbul: Süfi Kitap, 2017), 26.

⁵⁷ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 9-10.

lendiği ve kelimelere döküldüğü görülmektedir. Yahya Kemal'in betimlemeye çalıştığı bu manevi iklim, gelecek nesillere de aynı yoğunluk ve kıvamda aktarılabilirdiği oranda, yani duyguların, heyecanların, inanç ve duyuların, müştereken içselleştirilebildiği bir düzlemde, süreçleri sağlıklı işleyen bir dinî sosyalleşme evreninden bahsedebilir. Mekân dolayımından bakıldığında ise Yahya Kemal'in, Süleymaniye Camii'nin bütün maddi ve manevi unsurlarıyla Müslümanların evrenindeki sembolik etkisini ve yüceliğini anlatmak üzere seçtiği mısralardaki özen ve vurgu da dikkatlerden kaçmamaktadır:

*Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi.
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi;
Taşımış harcını gazileri, serdârıyla.
Taşı yenmiş nice bin işçisi, mimarıyla.
Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne
Uhrevi bir kapı açmış buradan gökyüzüne.
Tâ ki geçsin ezeli rahmete ruh orduları...
Bir neferdir bu zafer mabedinin mîmârı.⁵⁸*

Yahya Kemal, Süleymaniye Camii'ne hitap eden mısralarında ise Süleymaniye'nin tarih ve mukaddesatla dolu mücessem varlığını şu şekilde aktarmaktadır:

*Ulu mâbed! seni ancak bu sabah anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rü'yada görüp özlediğim
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.⁵⁹*

Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiri, caminin Müslümanların evreninde icra edegeldiği merkezî konumu anlatması ve bu misyonunu tekrar hatırlatması bakımından oldukça önemli unsurları ihtiva etmektedir. Çünkü Yahya Kemal için cami, "yalnız bir tek binadan ibaret olan ibadet yeri değildi; o camii vakfedenin devrini gösterir bir manzumeydi; camiin yanında medrese, imaret, tâbhane, hamam, mektep, muvakkithâne, camiin mihrap tarafında vakfedenin türbesi, akrabasının ve yakınlarının gömüldüğü mezarlık... hâsılı bütün şekliyle, vakfedenin adını taşıyan ve devrini temsil eden bir levhaydı."⁶⁰ Burada altı çizilmesi gereken temel hususlardan biri de Yahya Kemal'in "Bir zaman hendeseden abide zannettimdi." dediği ulu mabedin maneviyatını bütün ruhuyla kavrayacak bir duygudaşlığı nasıl yakaladığıdır. Bir bakıma Yahya Kemal, o ana kadar yaşamış olduğu bütün dinî sosyalleşme evrenlerine ait duyuş ve sezışlerin muhassalası sayesinde o zaman ve mekândaki idrak ve şuuru, eşzamanlı olarak yakalayabilmektedir. Bu hususun, yetiş-

⁵⁸ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 10.

⁵⁹ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 11.

⁶⁰ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 50-51.

mekte olan bireylere mekân aidiyeti ve bilincinin kazandırılması konusunda takınılan bazı aceleci tavır ve davranışlar açısından da iyi okunup değerlendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde bazı tarihi eser ve yapıların restorasyon işlemlerinde en çok gözetilen husus, üzerinde çalışılan yapının asli hüviyetine zarar verecek ve onu örtecek işlem ve eklemelerden itina ile kaçınmak olmaktadır. Bu şekilde yetişen kuşakların o tarihi eser vesilesiyle kendi tarih ve ecdadı ile olan kurbiyet ve alakasının devamlılığı hedeflenmektedir. Yetişen bireylere yaşadıkları mekân ve sosyal evrenlere dair aidiyet bilincinin kazandırılması için bu şekildeki hassasiyetlerimizin artarak geliştirilmesi gerekmektedir. İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde özellikle bir millete kadim geçmişini hatırlatacak olan bir takım tarihi eser ve yapılara verilen zarara bu açıdan da bakmak gerekiyor. Bireylerin dinî sosyalleşme evrenlerinde kimlik inşa edecekleri bütün müesses unsurlar yok edilmekte; adeta medeniyete ait bütün hafıza kodları silinerek köksüz bırakılmaktadır. Yahya Kemal'in beyitlerinde dile getirdiği ifadeleriyle söylenecek olursa:

Derler: insanda derin bir yaradır köksüzlük

Budur âlemdede hudutsuz ve hazin öksüzlük;

Sızlatır bazı saatler dayanılmaz bir acı,

Kökü toprakta kalmış kendi kesilmiş ağacı.⁶¹

Son olarak Yahya Kemal'in *Koca Mustâpaşa* şiiri ile Eyüp'e dair yazdığı yazılar üzerinden devam edilerek bireylerin mekân aidiyet bilincine ve sosyalleşmesine katkı sağlayan çeşitli unsurlar açıklanmaya çalışılacak. Saatlerimizi ve ruh manzaralarımızı yapan ve ölümlerimizle olduğu kadar yaşayan kalabalığımızla birleştiren büyük bir unsur olarak bu şiirler, bize dini, içtimai biraz da estetik yüzüyle veren manzumelerdir.⁶² Mekânın kimlik taşımasının, üzerinde yaşayanlar kadar altında yatanlarla da ilgili olduğu vurgusunu yapan Yeşilyurt, Yahya Kemal'in şiirlerinin, ideal olan kolektif ve bireysel kimliği, mekân-tarih-kimlik üçgeni üzerinden yansıttığı tespitini yapmaktadır.⁶³ Bir başka mekân olarak Eyüp semtinin de Yahya Kemal üzerindeki tesiri şüphesiz çok büyük olmuştur. Hatta Eyüp'ün maneviyatını aktarabilmek uğruna yukarıda kısmen değinilen tartışmalara bile girmiştir. "Ölümü manevi bir istirahat gibi gösteren mezarlıklar şehri'nin güzelliği haricinde Eyüp asırlarca bir irfan kaynağı oldu"⁶⁴ diyen Yahya Kemal için Eyüp, bütün Türkiye'de belki bütün dünyada en uhrevi şehir olabilecek bir konumdadır; çünkü orada ölümü güzelleştiren hava, Türkiye Türklerinin verdiği bir havadır.⁶⁵ *Bir Rüyada Gördüğümüz Eyub* yazısında da Yahya Kemal, "Türklerin ölüm şehri Eyüp, Avrupa toprağının bittiği sahilde İslam cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor." diyerek Müslümanlar için her an imani bir unsur olan ölüm duygusu ve ahiret bilincini diri tutmaya çalışmakta, âdeta tekrar tekrar hatırlatmaktadır. *Koca*

⁶¹ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 49.

⁶² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 49.

⁶³ Yeşilyurt, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinde Millî Kimlik İnşası Olarak Mekân Algısı", 343.

⁶⁴ Yahya Kemal Beyatlı, "Türk İstanbul", *Türk Kültürü* (Nisan-Mayıs-Haziran 1975), 194.

⁶⁵ Beyatlı, *Aziz İstanbul*, 52.

Mustâpaşa şiirinde ise Yahya Kemal, Müslüman mahallesini oluşturan temel unsurları sayarken, bir alametifarika gibi mahalleye mührünü vuran bütün müesses yapı ve kavramları da peşi sıra aktarıvermektedir:

Koca Mustâpaşa! Ücra ve fakir İstanbul!

Tâ fetihten beri mü'min, mütevekkil ve yoksul,

...

Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz

Ki biziz hem görülen, hem duyulan yalnız biz.

...

Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen,

Çeşmeden her su içerken: "Şükür Allah'a" diyen

Yaşıyor sâde maişetlerin en safında;

Ruh esen kuytu mezarlıkların etrâfında.

...

Dört asırdır inerek câmie nûr üstüne nûr

Yerde bulmuş yaşayanlar da, ölenler de huzur.

...

Gece şî'riyle sararken Koca Mustâpaşa'yı

Seyredenler görür Allah'a yakın dünyayı.

...

Bu muammâyı uzun boylu düşündüm de yine,

Dikkatim hâdisenin vardı derinliklerine;

Bu geniş ülkede binlerce lâtif illerde,

Nice yıl, cedlerimiz kökleşerek bir yerde,

Mânevî varlığının resmini çizmiş havaya.

-Ki bugün karşılaşan benzetiyor rü'yâya.-⁶⁶

Yahya Kemal, kuruluşunda Türklüğün bir tecellisini gördüğü, Koca Mustâpaşa Camii etrafında kurulan bu Müslüman Türk mahallesini çok seviyor.⁶⁷ Şiirde geçen "Nice yıl, cedlerimiz kökleşerek bir yerde / Mânevî varlığının resmini çizmiş havaya." mısraları bile aslında tek başına dinî sosyalleşme evrenini özetlemeye yetmektedir. Çünkü toplumlar, sahip oldukları maddi ve manevi dinamiklerini dışsallaştırarak yaşadıkları evreni ve sosyal gerçekliklerini inşa etmektedirler. Özellikle şiirin genelinde geçen mümin, mütevekkil, ahiret, sokak, sükûn, toprak, çeşme, su, şükür, mezarlık, ahşap ve kerpiç ev gibi kavramlarla örülmüş tematik göndermeler, okuyanın zihninde huzur ve sakinliğin hüküm sürdüğü bir mahalle tasavvurunu diri tutmaktadır. Süreklilik ve değişim ekseninde bakıldığında ise bu

⁶⁶ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, 49.

⁶⁷ Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, 155.

kavramlar, bireylerin kendileri kalarak ve savrulmadan inşa edebilecekleri anlam evreninin *muhkem kodları* olarak da okunabilir. Çünkü Koca Mustâpaşa şiiri, bir semtin şiiri olmaktan öte insanımızı ve onun yaşadığı ve yaşattığı medeniyetimizi bize has bir duygusallık ve hüzün içinde terennüm eden şiirdir.⁶⁸ Firdes Temizel Akar'ın, Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerindeki kelime kadrosunun kavram alanına göre tasnifini verdiği doktora tez çalışmasında, en fazla kelime çıkan bölümlerden birinin de manevi/dinî/fizik ötesi hayatla ilgili⁶⁹ olması Yahya Kemal'in bu konulardaki özen ve hassasiyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Toplumların hızlı değişim ve dönüşüm süreçlerini yaşadıkları modern süreçlerde bireylerin anlam evrenlerini inşa edebilecekleri muhkem ve anlaşılabilir kodlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda çocuklarımızın içinde yaşadığı dünyada dinle olan ilişkilerini sağlam inşa edip, kültür ve değerlerini sağlıklı bir şekilde aktarabilmesine yardım edebilecek bir "dinî sosyalleşme evreni" gittikçe önem kazanmaktadır. Gelenek ve kültürle buluşmayan, hayatla içkin olmayan ve de sosyal gerçekliği bulunmayan dinî bilgi ve tecrübelerin içselleştirilip benimsenmesinde zorlanılmaktadır. Bu bağlamda kendi geçmiş ve geleneğimizden gelen şair ve mütefekkirlerin, dinî ve kültürel değerlerin keşfedilip aktarılmasındaki tecrübe ve birikimleri fevkalade önem arz etmektedir. Yahya Kemal de bilgisi, görgüsü ve deneyimleriyle bir milleti millet yapan ve kolektif bilincini inşa eden değerlerin farkında olan biri olarak günümüz gençlerinin dinî sosyalleşme evrenlerini inşa edebilecekleri muhkem unsurları, gerek şiirlerinde gerekse de yazılarında mükemmel bir incelik ve titizlikle aktarabilmiştir.

Yahya Kemal özelinde belirli ana başlıklar halinde anlatılmaya çalışılan dinî sosyalleşme evren ve unsurlarından biri olan ve bugün çoğu toplum yapılarında unutulmaya yüz tutmuş, yapılmaya da olur denilen geleneksel ve seremonik uygulamaların, zamanla yeri doldurulamayacak nasıl bir boşluğa dönüştüğü, hızlı değişimlerin yaşandığı modern zamanlarda daha iyi anlaşılacaktır. Aslında bu türlü unsurların, bireylerin farkında olsunlar ya da olmasınlar kimliklerini inşa eden çok önemli tamamlayıcı öğeler olduklarını Yahya Kemal'in okula başlayış merasimindeki geleneksel uygulamaların icrasındaki inceliklerde görebiliriz. Rol model şahıslarla ilgili olarak, Yahya Kemal'in kendi çocukluk hayatında dinî duygu ve düşüncesinin oluşmasında çok özel bir yeri olan annesine dair unutamadığı hatıralardan hareketle verilen örnekler, her bir bireyin sosyalleşme süreçlerinde edindiği tecrübelerin, hayat boyu yinelenerek devam eden bir etki boyutunun olduğunu da göstermektedir. Bireylerin, sosyalleşme süreçlerindeki muhataplarına karşı gösterecekleri tutum ve davranışlarında önemli bir farkındalık oluşturması açısından bu türlü hatıra ve örnekliklerin zikredilmesi gerekmektedir. Ayrıca verilen bu örnekler, çocukların eğitiminde birincil etkiye sahip olan ebeveyn ve diğer aile üyeleri-

⁶⁸ Ökten, Yahya Kemal'in Rüzgârıyla, 52.

⁶⁹ Temizel Akar, Yahya Kemal'in Eserlerinin Örnekli Sözlüğü ve Kavram Alanları, 25-26.

nin, konu ile ilgili yaklaşımlarını gözden geçirebilecekleri bir karşılaştırma zemini sağlaması açısından da önem arz etmektedir.

Çalışmada geçen dinî sosyalleşme evreninin ayrılmaz unsurlarından ezan, Kur'an ve cami gibi sembol yapılar ile Ramazan, iftar, kandil ve bayram sabahlarına ait manevi iklim ve coşkuların, bireyler açısından zaman ve mekân aşan yönlerinin güncel karşılıkları üzerinde tekrar ve hassasiyetle düşünmek gerekmektedir. Anne örnekliliği üzerinden çocuğun dinî sosyalleşmesinde mikro bir evren olan aileye işaret edilirken Koca Mustâpaşa şiiri ile de çocuğun dinî sosyalleşmesi için makro denebilecek unsurları taşıyan bir başka evrene yani mahalleye dikkat çekilmektedir. Mahalleye dair öne çıkan unsur ve tespitlerin, bugün bile sosyalleşme süreçlerine ışık tutan bir güncelliğe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yahya Kemal'in, Babanzâde Ahmet Naim Bey ile olan tartışma ve diyalogları, insanların sahip oldukları farklı bakış açılarına rağmen, birbirlerini yok saymadan ve dışlamadan da anlayabilmelerine imkân sunan bir tolerans zemininin her zaman var olduğunu gösteren, yaşanmış bir tecrübe olarak da okunabilir. Her ne kadar alıntısı yapılan bu tartışma, konunun bütünlüğü açısından biraz detay kaçmış gibi görünse de Türk düşünce hayatına etki etmiş iki önemli ismin bu konudaki farkındalıklarının, sosyal benlik ve kimliği inşa etmede çok önemli etkilere sahip olan dinî sosyalleşme evren ve unsurlarının anlaşılmasında daha somut katkılar yapacağı ümit edilmiştir.

Başka benzer çalışmalarla da Yahya Kemal'in *Kendi Gök Kubbemiz* şeklindeki kavramsallaştırmasında ifadesini bulan, yüksek şuur ve adanmışlığın ebedi soluğu olmuş, mütefekkir, şair ve yazarların çalışmaları da güncellenerek, yetişmekte olan bireylerin sosyalleşme evrenlerine, sahip oldukları/olacakları kültür hazinelerine bir katkı yapmaları sağlanabilir.

Kaynakça

- Akar Temizel, Firdes. *Yahya Kemal'in Eserlerinin Örnekliliği ve Kavram Alanları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Akın, Mahmut Hakkı. *Toplumsallaşma Sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2. Basım, 2015.
- Aktaş, Şerif. "Yahya Kemal'in Nesirlerinde Üslup (Ezansız Semtler)". *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural. 100-107. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.
- Arslan, Abdurrahman. *Kibleyi Kaybettiren Dönüşüm*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Ayverdi, Sâmîha. "Yahya Kemal Hakkında". *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural. 219-220. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.
- Banarlı, Nihat Sami. *Bir Dağdan Bir Dağa*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. Basım, 2012.
- Başer, Sait. *Yahya Kemal'de Türk Müslümanlığı*. İstanbul: İrfan Yayımcılık, 4. Basım, 2011.
- Birekul, Mehmet. "Aile ve Dinî Sosyalleşme". *Aile Sosyolojisi Yazıları*. Ed. Mustafa Aydın. 141-155. İstanbul: Açılım Kitap, 2014.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Yahya Kemal ve Din". *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural. 195-218. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.
- Çoştı, Yakup. *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

- Çetindaş, Dilek. "Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyasına Annesinin Tesirleri". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 42 (2010), 133-145.
- Dönmezer, Sulhi. *Toplumbilim*. Ankara: Beta Yayım, 12. Basım, 1999.
- Durkheim, Emile, Fauconnet, Paul. *Terbiye ve Sosyoloji*, Çev. İ. Memduh Seydol, İstanbul: Köprü Kitap, 2019.
- Elkin, Frederick. *Çocuk ve Toplum, Çocuğun Toplumsallaşması*. çev. Nazife Güngör. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.
- Gökalp, Ziya. *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- Günay, Ünver. "Türkiye' de Dinî sosyalleşme". *Türkiye'de 1. Din Eğitimi Semineri* Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981.
- Güngör, Özcan. "1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dinî Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA Örneği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (Ağustos 2012), 85-119.
- Kaplan, Mehmet. "Yahya Kemal'in Hayata Bakış Tarzı". *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık Kemal Tural. 56-62. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.
- Kaplan, Mehmet. "Kitap Hakkında Birkaç Söz". *Yahya Kemal*, Ahmet Hamdi Tanpınar. 11-16. İstanbul: Dergâh Yayınları, 13. Baskı, 2019.
- Kara, İsmail. *Din İle Modernleşme Arasında*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Bir Sanatçının Arkasından Yahya Kemal". *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu - Sadık K.Tural. 47-48. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Akif Hayatı-Seciyesi-Sanati*. İstanbul: Timaş Yayınları, 8. Basım, 2011.
- Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Haziran 2009), 1-26.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 17. Basım, 2018.
- Morgan, C.T. *Psikolojiye Giriş*. trc. Sor. Sirel Karakaş. Ankara: Meteksan A.Ş, 1995.
- Muallim Mehmet Cevdet. *Müderriş Babanzade Ahmet Naim*. haz. Fahrettin Gün. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Basım, 2018.
- Okay, M. Orhan. "Yahya Kemal Beyatlı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/35-39. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Okumuş, Ejder. "Din ve Sosyalleşme". *Turkish Studies* 9/11 (2014), 429-454.
- Ökten, Sadettin. *Gelenek Sanat ve Medeniyet*. İstanbul: Sufi Kitap, 3. Basım, 2017.
- Ökten, Sadettin. *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 6. Basım, 2018.
- Özdemir, Mustafa. *Çalışan Anne ve Çocuklarda Dinî Sosyalleşme*. Konya: Çimke Yayınevi, 2019.
- Özden, H. Ömer. *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Özden, H. Ömer. *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Özden, Hacı Ömer. "Bir Ahlâk Problemi Olarak Yabancılaşma ve Yahya Kemal". *İlahiyat Akademi* 2/3 (Eylül 2016), 101-112.
- Sağlam, İsmail. *Çocuk ve İbadet*. Bursa: Düşünce Kitabevi, 2003.
- Selimi, Selim. *Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinin Söz Varlığı ve Söz Dizimi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Şahin, Harun. *Yahya Kemal Beyatlı'nın Eserlerindeki Değerler ve Bu Değerlere Yönelik Türkçe Öğretmeni Adaylarının Görüşlerinin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Şavran, Temmuz Gönc. "Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. ed. Temmuz Gönc Şavran. 64-105.

- Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Şentürk, Habil. *Yahya Kemal ve Din-Psikososyal Bir Yaklaşım*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 13. Baskı, 2019.
- Vergin, Nur. *Türkiye'ye Tanık Olmak*. İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1998.
- Yahya Kemal. "Ezensiz Semtler". *Sebilür-Reşad Dergisi* 20/501 (Mayıs 1922), 75-76.
- Yahya Kemal. "Türk İstanbul". *Türk Kültürü* (Nisan-Mayıs-Haziran 1975), 193-195.
- Yahya Kemal. *Aziz İstanbul*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989.
- Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 11. Basım, 1997.
- Yahya Kemal. *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*. İstanbul: Fetih Cemiyeti, 5. Basım, 2008.
- Yahya Kemal. *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2008.
- Yeşilyurt, Şamil. "Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiirlerinde Millî Kimlik İnşası Olarak Mekân Algısı" *International Journal of Lannguages' Educatioan and Teaching* 3/1 (2015), 327-344.